

SZUROMI Szabolcs Anzelm

A PÜSPÖKÖKRE VONATKOZÓ EGYHÁZFEGYELEM SAJÁTÓSSÁGAI A *DECRETALES PSEUDO-ISIDORIANAE*-BEN

I. A GYŰJTEMÉNY; II. A PÜSPÖKÖKRE VONATKOZÓ FEGYELEM: 1. *A primás feladatköre*; 2. *A püspök személyének vádolhatósága és a vádak elbírálása*; 3. *Az Apostoli Szentszék sajátos tekintélye*; 4. *A püspökök szentelése, továbbá kötelességeik és jogaik*; 5. *A püspök halála*; III. KONKLÚZIÓ.

Az Egyház intézményi fejlődésének alapvető sajátossága a hierarchikus jelleg. Jézus Krisztus az apostolokra bízta Isten újszövetségi népét, és szent hatalommal ruházta fel őket, amelyet a lelkek üdvösségéért kell gyakorolniuk. Így az Egyházon belül kezdettől fogva az apostoli hatalom került átadásra, amelynek letéteményesei a püspökök.¹ Éppen ezért az egyháztörténelem minden egyes korszakában központi szerepet kapott a püspökök kötelességeinek és jogainak a meghatározása, illetve a püspök hivatalának és feladatkörének védelme.² Ez biztosította az egyházon belüli szent hatalom világi tekintélytől való függetlenségét és az Egyház saját céljának minél hatékonyabb megvalósítását. A püspöki joghatóság gyakorlásának intézményi formájára lényegi befolyással volt a IV–VI. század. Nem véletlen, hogy a későbbi –középkori– egyházi joggyűjtemények is fontosnak tartják, hogy idézzék ennek a korszaknak a zsinati határozatait és pápai leveleit. A korai középkorra a politikai környezet megváltozásával azonban már nem bizonyul elégségesnek a püspökök tevékenységének biztosítására az ókori joganyag, így a joggyűjtemények összeállítói annak bővítésére törekcsenek, elsődlegesen újabb pápai levelek beillesztésével. Ennek példája a *Dionysio-Hadriana* gyűjtemény létrejötté 774-ben,³ amely nagyban hozzájárult a Karoling reform egységes szemléletének biztosításához.⁴ A Karoling kor egyházpolitikájának köszönhetően azonban erőteljesen gyengült az Egyház önállósága Nyugaton, amely már előrevetítette a világi hatalommal való konfrontáció lehetőségét.⁵ A felkent uralkodó szent

¹ ERDŐ P., *Az egyház jog teológiája, intézménytörténeti megközelítésben* (Egyház és jog 2), Budapest 1995. 83–102. SZUROMI SZ.A., *A papi ordo fokozatainak fejlődése a kezdetektől a statuta Ecclesiae Antiqua (V. sz) fegyelmi hagyományáig*, in *Teológia* 37 (2003) 19–28.

² Vö. SZUROMI SZ.A., *Megjegyzések a Collectio Canonum Anselmi Lucensis III. könyvének néhány római jogi részletet tartalmazó 90. kánonja kapcsán*, in *Kánonjog* 4 (2002). 79–83.

³ SZUROMI SZ.A., *A püspökökre vonatkozó egyházfegyelmi szabályok a Dionysio-Hadriana gyűjteményben*, in *Kánonjog* 2 (2000) 87–95.

⁴ MORDEK, H., *Kirchenrecht und Reform im Frankenreich. Die „Collectio Vetus Gallica“, die älteste systematische Kanonensammlung des fränkischen Gallien. Studien und Edition* (Beiträge zur Geschichte und Quellen des Mittelalters 1), Berlin-New York 1975. 241–249.

⁵ Vö. VANDERPUTTEN, S., *Faith and Politics in Early Medieval Society: Charlemagne and the frustrating failure of an ecclesiological project*, in *Revue d'Histoire Ecclésiastique* 96 (2001) 311–332.

kötelességének tekintette, hogy mindent megtegyen a krisztusi ország evilági megvalósításáért, amelyhez hozzátartozott az igaz hit terjesztésének előmozdítása és az Egyház támogatása. Ebből viszont következett az uralkodó igénye az egyházi tevékenység meghatározására. A feszültségek főképp a püspökök személyének függetlenségében, az egyházi jogalkotás önállóságában, illetve az egyházi bíróságok illetékességi területein jelentkeztek. De hasonló konfliktusok mutatkoztak az egyházon belüli egyes hierarchikus szintek között is (vö. metropolita – püspök). A helyzet orvoslására jelentek meg azok az interpolált vagy hamis attribúcióval rendelkező szövegek, amelyek a jogforrások tartalmi módosításával, vagy egyszerű hamisítással igyekeztek érvényt szerezni az Egyház saját álláspontjának.⁶ Ennek az időszaknak kiemelkedő és legnagyobb hatást gyakorló joggyűjteménye a *Decretales Pseudo-Isidorianae*, amely az előbbieken vázolt körülmények következtében elsődlegesen a püspökökre vonatkozó egyházfegyelemmel kapcsolatban tartalmaz a korábbi gyűjteményekhez képest új, többségében hamis szövegeket.⁷

I. A GYŰJTEMÉNY

A *Decretales Pseudo-Isidorianae* 847 és 852 között keletkezett, valószínűleg a reimsi egyháztartomány területén.⁸ Felépítését meghatározza a benne található jogforrások eredete. A mű elején pápai levelet találunk,⁹ amely szakaszt a Konstantini Adománylevél követi.¹⁰ Ezután helyezkednek el a zsinati kánonok,¹¹ majd végül újabb pápai és más szerzők levelei¹² egészen II. Gergely pápáig (715-731). A gyűjteményben található kánoni anyag több mint a fele hamis, illetve interpolált, amelynek jelentős részét képezik a Damasus pápa (366-384) előtti pápáknak tulajdonított szövegrészletek. A kollekció szerkezetéből következik, hogy megtaláljuk benne a *Collectio Dionysio-Hadrianae* teljes püspökökre vonatkozó anyagát. Egyértelműen felismerhetők azonban az új hangsúlyok, hiszen annak terjedelmét a *Decretales Pseudo-Isidorianae* jóval meghaladja még a zsinati kánonok tekintetében is, nem beszélve a pápáknak tulajdonított levelek számáról.

II. A PÜSPÖKÖKRE VONATKOZÓ FEGYELEM

A püspökökkel foglalkozó kánonok hat fő témakör köré csoportosíthatók, amelyekben a témák természetéből fakadóan lehetnek átfedések. Ezek a következők: 1) a püspök szentelése;¹³ 2) a püspök személyes tulajdonságai;¹⁴ 3) a püspök köte-

⁶ ERDŐ P., *Az egyházjog forrásai. Történeti bevezetés* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae I/1), Budapest 1998. 117-120.

⁷ Vö. YARZA, F., *El obispo en la organizacion ecclesiastica de las Decretales pseudo-isidorianas*, Pamplona 1985.

⁸ Kiadása: HINSCHIUS, P. (ed.), *Decretales Pseudo-Isidorianae et Capitula Angilramni*, Lipsiae 1863 (repr. Aalen 1963). Vö. STICKLER, A., *Historia iuris canonici Latini. Institutiones academicae. I. Historia fontium* (Studia et textus historiae iuris canonici 6), Taurini 1950 (repr. Romae 1985) 131-142. ERDŐ P., *Az egyházjog forrásai*, 122-124. FERME, B.E., *Introduzione alla storia del diritto canonico. I. Il diritto antico fino al Decretum di Graziano* (Quaderni di Apollinaris 1), Roma 1998. 140-143.

lességei és jogai;¹⁵ ehhez kötődik 4) a püspök és a többi klerikus viszonya tanítói és fegyelmi kérdésekben;¹⁶ 5) a püspökök vádolása és illetékességük a keresztényekkel szembeni vádak elbírálásában;¹⁷ végül 6) az Apostoli Szentszék kiemelt tekintélye és illetékessége.¹⁸ Szemmel látható, hogy három, a korabeli viták homlokterében elhelyezkedő kérdés kerül leginkább tárgyalásra az egyes jogforrásokban: a püspök kötelességei és jogai, különös tekintettel a pátriárka, a prímás és a metropolita feladatkörére; a püspökök vádolása, illetve illetékessége a vádak elbí-

⁹ Clemens I-Melchias, HINSCHIUS 249.

¹⁰ HINSCHIUS 249-254.

¹¹ A Niccai Zsinattól (325) a Concilium Hispalense II (658), HINSCHIUS 258-444.

¹² I. Szilvesztertől (314-335), vö. HINSCHIUS 449-754.

¹³ Anacletus 2. 18, 25; 3. 29; Annicius 1-2; Gaius 7; *C. Niceanum* 4; *C. Antiochenum* 16, 19-20; *C. Laodiceanum* 57; *C. Chalcedonense* 25; *C. Carthaginense I.* 12; *C. Carthaginense III.* 40; *C. Carthaginense IV.* 2, 8; *C. Arelatense I.* 20; *C. Arelatense II.* 5; *C. Regiense I.*; *C. Agathense* 17; *C. Tarraconense* 5; Cap. Martini Ep. Brac. 1-3; Iulius I. 12; Innocentius I. ad Vict. 1; Leo I. ad Rustic. 1; Leo I. ad Anast. 4; Hilarius Synod. Decr. 4; Hilarius ad Asc. 1, 4; Iohannis III. ad episc. Germ. (HINSCHIUS 717); Pelagius II. ad Benig. Arch.

¹⁴ Anacletus 3. 36; Evaristus 2. 6-8; Zepherinus 1. 1; *C. Laodiceanum* 12; *C. Carthaginense II.* 13; *C. Carthaginense III.* 3; *C. Carthaginense IV.* 1; *C. Carthaginense V.* 3; *C. Eliberitanum* 33; *Bracarenensis II.* 1; Celestinus I. ad episc. Gall. II. 3; Leo I. ad Anast. 2; Pelagius II. ad Benig. Arch.

¹⁵ Clemens I. 1. 15, 27-30, 37-39; Anacletus 1. 16; 2. 23-24, 26; 3. 28; Evaristus 2. 4-5; Alexander I. 2. 13-14; Annicius 3; Zepherinus 2. 13; Calixtus I. 2. 13, 15; Urbanus I. 1. 4, 6-8; Anterius 4; Fabianus I. 1. 9; Lucius I. 3-5; Felix I. 2. 10-11; Euticianus 1. 4; Melchias I. 6; *C. Anchiritanum* 7, 13, 32; *C. Gangrense* 6; *C. Sardicensis* 1-3, 8, 14-15, 17-18; *C. Antiochenum* 9-10, 13, 21-23, 25; *C. Constantinopolitanum* I. 2-3; *C. Carthaginense I.* 7, 10; *C. Carthaginense II.* 5; *C. Carthaginense III.* 21, 26, 28, 42, 50; *C. Carthaginense IV.* 17-18, 20-21, 23-27, 31-35, 97, 102; *C. Carthaginense V.* 4-5, 13; *C. Milevitanum* 13-14, 23-27; *C. Arelatense I.* 7, 17, 19; *C. Regiense* 5; *C. Arausicanum* 21, 23; *C. Vasense* 3; *C. Agathense* 5, 15, 17-19; *C. Eliberitanum* 53; *C. Tarraconense* 4, 6, 10; *C. Caesaraugustanum* 3; *C. Valentinum* 2-4; *C. Toletanum I.* 20; *C. Toletanum III.* 1, 4, 7; *C. Toletanum IV.* 27-28, 31, 36-39, 50, 67; *C. Toletanum VII.* 3; *C. Toletanum IX.* 6; *C. Bracarenensis I.* 6, 8; *C. Bracarenensis II.* 2; Cap. Martini Ep. Brac. 4, 8, 10-17, 19; Felix II. 12/13, 21; Damasus De corepisc; Celestinus I. ad episc. Gall. 4; Leo ad Anast. 1, 6-10; Hilarius Synod. Decr. 5; Hilarius ad Asc. 2; Gelasius I. Decr. Gen. 6; Symmachus ad Ces. 5; Hormisdas ad episc. Hisp. I. 2; Pelagius II. ad Benig. Arch.; Pelagius II. ad univ. episc.

¹⁶ Clemens I. 1. 36, 42; 3. 57, 70; Pius I. 2. 10; *C. Anchiritanum* 15, 18; *C. Neocesariense* 12; *C. Sardicensis* 16, 19-20; *C. Antiochenum* 7, 11-12; *C. Chalcedonense* 4, 8-9; *C. Carthaginense III.* 32, 36; *C. Milevitanum* 20, 22; *C. Agathense* 2-3, 52; *C. Toletanum IV.* 26, 43; *C. Hispalense II.* 1-2; Silvester I. 9.

¹⁷ Anacletus 2. 19-22; 3. 35; Evaristus 2. 9-10; Alexander I. 1. 4-8; Telesphorus 1. 3-4; Pius I. 1. 4-5; Eleuterius 2-6; Victorius I. 1. 5; Zepherinus 1. 2-9; II. 12; Fabianus I. 1. 20-23; 3. 29-30; Lucius I. 1-2; Stephanus I. 2. 6-13; Sixtus II. 2. 5-6; Felix I. 2. 8-9, 12-14; Gaius 4; Eusebius 1. 3, 5; 2. 9-11; *C. Sardicensis* 6; *C. Antiochenum* 4-6, 12, 14-15; *C. Laodiceanum* 40, 56; *C. Carthaginense I.* 11; *C. Carthaginense II.* 4; *C. Carthaginense III.* 7; *C. Carthaginense IV.* 19, 22, 28-29, 55; *C. Carthaginense V.* 2; *C. Milevitanum* 19, 21; *C. Vasense* 7-8; Silvester I. 8; Iulius I. 5, 8, 16-18; Felix II. 3-4, 12/1, 15; Damasus 10, 12-14, 17, 19-20, 22; Pelagius II. ad Benig. Arch.

¹⁸ Anacletus 3. 30-34; Sixtus I. 2. 4-6; Viginius 1. 2; Pius I. 1. 2; Victorius I. 1. 6; Annicius 4; Zepherinus 2. 10-11; Calixtus I. 1. 2; Anterius 2; Sixtus II. 1. 2-3; 2. 7-8; Dionysius 2. 1-2, 4; Felix I. 3. 17; Marcellus 1. 2, 2. 10; Eusebius 3. 15; Melchias I. 3-4; Exemplar Domini Constantini; *C. Niceanum* 6; *C. Sardicensis* 4-5; Marcus 2; Iulius I. 6, 9, 12, 16; Felix II. 2, 4-5, 14; Damasus 9, 18, 21-22; Celestinus I. ad episc. Gall. 3, 11; Gelasius Decr. Gen. 11; Anastasius ad Anast. 6; Decreta Symmachi 1-3; Vigilius ad Prof. 7; Pelagius II. ad Benig. Arch.; Greg. I. ad Reccardum 7.

rálásában; és az Apostoli Szentszék jogai. A kánonok tartalmából többségében egyértelműen látható a gyűjtemény összeállításának indoka. Különösen szembe-tűnő a Damasus pápa előtti pápai levelek azonos fogalom és érvrendszere, amely mutatja a hamisítás egységes voltát. Ezeknek a leveleknek visszatérő motívuma a püspöki tekintély védelme az egyházat érintő kérdésekben, különös tekintettel az egyház immunitására és a *privilegium fori* érvényesülésére. Ezt a célt a kollektív metropoliták hatalmának gyengítésével, a pápai primátus szerepének erőteljes hangsúlyozásával, továbbá a primási tisztség felújításával igyekeznek elérni.¹⁹

1. A primás feladatköre

A *Decretales Pseudo-Isidorianae*-ban lévő hamis levelek szerzője kitüntetett módon beszél a primási tisztségről. Közismert, hogy a pseudo-izidori gyűjtemény újítja meg Nyugaton ezt a tisztséget új tartalommal, azonosítva a primás tekintélyét és illetékességét a pátriárkáéval. A primás így jogosulttá vált a súlyosabb egyházi ügyek kivizsgálására és az azokban való ítélelhozatalra az alá tartozó metropoliai területén; továbbá, ha az ügy fontossága úgy kívánta, a teljes tartományra kiterjedő zsinatot hívhatott össze. A primás szerepének és feladatkörének részletes leírását II. Pelagius pápa (578-590) neve alatt olvashatjuk,²⁰ de egészen I. Kelemen pápa (88-97) leveleitől kezdve találunk olyan részleteket, amelyek egymásra utalva alapozzák meg a Damasus pápa előtti hamis anyagban a primás tevékenységét. A kérdés azért is szembe-tűnő, mivel a *Decretales Pseudo-Isidorianae* idézi a III. Karthágói Zsinat (435) kánonjait, melyek közül a 26. és a 28. a primási feladatkört eredeti jelentésében használja,²¹ azaz a karthágói metropolita joghatóságára vonatkoztatva. A gyűjteményben található pápáknak tulajdonított részletek rendszerének köszönhetően, a primás szerepe a legkorábbi időkre visszamenő, folyamatos fegyelmi hagyományon nyugvó tekintélyt kapott. Az egyházi hierarchiába való beillesztése pedig a metropolitai hatalom gyengítését szolgálta. Tudjuk azt, hogy a primás pseudo-izidori feladatköre a X-XI. században nagy hatást gya-

¹⁹ Vö. CONGAR, Y., *Les Fausses Décretales*, in *Revue des Sciences philosophiques et théologiques* 59 (1975) 279-288.

²⁰ *Pelagius II (579-590), Decreta ad universos episcopos: (...) De cetero, fratres, super provinciae causa unde sedem apostolicam dudum consulere voluistis, videtur nobis sufficienter tractatum a sanctis praedecessoribus nostris. Sed quia denuo nostram mediocritatem de eadem re intrrogare dignum duxistis, scitote certam provinciam esse, quae habet decem vel undecim civitates et unum regem et totidem minores potestates sub se et unum episcopum aliosque suffragatores decem vel undecim episcopos iudices, ad quorum iudicium omnes cause episcoporum et reliquorum sacerdotum ac civitatum cause referantur, ut ab his omnibus iuste consona voce discernantur, nisi ad maiorem auctoritatem fuerit ab his qui iudicandi sunt appellatum, unde non oportet ut degradetur vel dehonoretur unaqueque provincia, sed apud semetipsam habeat iudices, sacerdotes et episcopos, videlicet iuxta ordines suos; et quicumque causam habuerit a suis iudicibus iudicetur et non ab alienis, id est a suis iustis iudicibus provinciae et non ab externis, nisi ut iam prelibatum est, a iudicandis fuerit appellatum. Si vero in qualibet provincia orte fuerint questiones et inter ipsius provinciae episcopos discrepare ceperit ratio, atque inter episcopos dissidentes non conveniat, ad maiorem tunc sedem referantur, et si illic facile et iuste non discernuntur, ubi fuerit synodus regulariter congregata, canonice et iuste iudicentur. (...)* HINSCHIUS 724.

²¹ HINSCHIUS 298-299.

korolt az egyes európai országok egyházi hierarchiájának megszervezésére,²² különösen német területen.²³ Ide szokás sorolni a szentistváni egyházmegye rendszer kiépítését is,²⁴ amely azonban valószínűen nem közvetlen, hanem közvetett pszeudo-izidori hatásra történt.²⁵ A magyarországi XI-XII. századi zsinatok kánonjainak szöveggyűjteményében nem találunk olyan részletet, amely a *Decretales Pseudo-Isidorianae* közvetlen használatáról tanúskodna.²⁶ Kimutatható ellenben *Wormsi Burchard* gyűjteményének ismerete,²⁷ amely I. könyvének 155. kánonjában átveszi az egyik pszeudo-izidori I. Kelemen pápának tulajdonított levél részletét. Ez a kánon többek között kitér a primás tisztségére is.²⁸

2. A püspök személyének vádolhatósága és a vádak elbírálása

A gyűjteményben szereplő kánonok egyik legfőbb törekvése a püspökök helyzetének megerősítése mind a világi hatalomtól, mind pedig az egyházon belülről származó vádakkal szemben. A kollekciónak első szakaszában lévő pápáknak tulajdonított levelek jó része kitér erre a kérdésre és egybehangzóan állítják, hogy világi tekintély számára nem lehetséges a püspök személyének és tevékenységének a megvádolása. Amennyiben a püspökkel kapcsolatban bármilyen vád merülne fel, annak kivizsgálására és megítélésére a világi bírászkodás illetéktelen.²⁹ Hasonlóan nem vádolhatók világi fórum előtt a klerikusi státuszban lévő személyek, hiszen erre az Egyházon belül maga a püspök az illetékes. A pszeudo-izidori kánonokból egy olyan szilárd püspöki tekintély rajzolódik ki előttünk, aki az apostolok utódaiként ténylegesen teljes hatalommal rendelkezik a szentség kiszolgáltatás, a hitélet megőrzése és értelmezése, illetve az Egyház fegyelmi rendelkezéseinek alkalmazása terén. Személyének megvádolása tehát csak azokban az esetekben lehetséges, ha tevékenysége ellentétes a ráruházott feladatkör lényegével. Ennek tükrében a püspök tényleges megvádolására alapvetően csak dogmatikai eltérések esetében van lehetőség. Ilyenkor is szükséges azonban, hogy a vád kellően megalapozott legyen és annak kivizsgálása az Egyházon belül történjen. A vádak hiteléhez hozzá tartozik a püspököt megvádoló személyek közismert erkölcsös

²² A primási tisztség további fejlődéséhez vö. ERDŐ, P., *L'ufficio del primate nella canonistica da Graziano ad Uguccione da Pisa*, Roma 1986.

²³ HALLER, J., *Pseudoisidors erstes Auftreten im deutschen Investiturstreit*, in *Studi Gregoriani* 2 (1947) 91-101.

²⁴ FUHRMANN, H., *Provincia constat duodecim episcopibus. Zum Patriarchatsplan Erzbischof Adalbertus von Hamburg – Bremen*, in *Collectanea Stephan Kuttner* I (Studia Gratiana 11), Bononiae 1967. 389-404. Vö. GERICS J.-LADÁNYI E., *Források Szent István királlyá avatásának történetéhez*, in *Magyar könyvszemle* 118 (2002) 213-224. Különösen 221.

²⁵ ERDŐ P., *Az egyházjog* 126.

²⁶ SZUROMI SZ.A., *Az első három Esztergomi Zsinat és a magyarországi egyházfegyelem a XII. században*, in ERDŐ, P. (ed.), *Egyházjog a középkori Magyarországon*, Budapest 2002. 87-142. Különösen 95-97.

²⁷ A gyűjtemény keletkezéséről és összeállításáról vö. KÖLZER, TH., „Burchard I., Bischof von Worms (1000-1025)” in FRANSEN, G.-KÖLZER, TH. (Hrsg.), *Burchard von Worms, Decretorum Libri XX*, Aalen 1992. 7-23.

²⁸ FRANSEN, G.-KÖLZER, TH. (Hrsg.), *Burchard von Worms*, foll. 21r-21v.

²⁹ Vö. *Eusebius* (309), Ep. I cc. 3, 5. HINSCHIUS 230-232.

mivolta. Gyilkosok, házasságtörők, vagy olyanok, akik korábbi cselekedeteik következtében infámiásokká váltak, képtelenek az elhangzott vádak melletti tanúsodásra. De alapvetően a laikusok és a klerikusi rend alsóbb fokozataihoz tartozók sem képesek erre, mivel nem tartozik kötelességeik közé a püspök tevékenységének megítélése. A püspökök megvádolásának korabeli aktualitását jelzi az a bátorság, amellyel különösen a gyűjtemény harmadik szakaszában a hamisítók igyekeznek biztosítani a püspök személyének sérthetetlenségét. Az első szakaszban található kánonok a hagyományos zsinati fegyelemben olvasható felfogást, azaz a metropolita zsinaton való ítélkezési jogát egészítik ki a pátriárka és a primás illetékességével, nem feledkezve el az Apostoli Szentszék tekintélyéről. A második szakaszban már egyértelműen a pápát jelölik meg egyedüli illetékesként a püspökökkel szembeni vádak elbírálásában.³⁰ Itt elsősorban I. Gyula (337-352) és II. Félix (355-365) pápák leveleire utalunk, amelyek egyenesen a Niceai Zsinat (325) rendelkezéseire vezetnek vissza a püspökök ügyeiben való ítélkezés pápának fenntartott voltát. I. Gyula pápa levele, amely az egyik legszebb példája a pszeudo-izidori hamisításnak, idézi a Niceai Zsinat teljes szövegét, majd kijelenti, hogy püspökök elleni vádak elbírálására csak a Szentszék jogosult. II. Félix pápa levele már erre a hamis értelmezésre utalva, magától értetődőnek tekinti, hogy a püspökök ügyeinek az Apostoli Szentszéknek fenntartott voltáról maga a Niceai Zsinat rendelkezett.³¹ A nem sokkal ezután olvasható Damasus pápának tulajdonított egyik levél alapján pedig már apostoli hagyományra visszamenő jogként áll

³⁰ *Decreta Iulii papae*, c. 16. Nam quod a vobis non sint dampnandi, sed aut ab hac sancta, ut prefatum est, sede aut sibi reservandi, ipse manifeste dat exemplum quando peccantes sacerdotes, quorum locum modo in sancta ecclesia episcopi tenent, non per alium, sed per semetipsum vendentes et ementes ciccit de templo et mensas nummulariorum proprio evertit flagello, et ciccit templo. Et ipse alibi ait: Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos decernit, et reliqua talia et his similia; et alibi idem ipse ait: Nolite iudicare, et non iudicemini; nolite condemnare, ut non condemnemini; in quo enim iudicio iudicaveritis, iudicabimini. Quapropter non tam temere, ut vos facitis, quispiam suam praesumat evomere iniquitatem, sed iudicantem oportet cuncta rimari et ordinem rerum plena inquisitione discutere, nec de illis quae ei inconcessa sunt ullo modo iudicium praesumere, interrogandi ac proponendi adiciendique patientia prebita ab eo, ut ibi actio parcium limitata sit pleniter. Nec prius litigantibus sua velit sententia obviare, nisi quando ibi peractis omnibus iam nihil amplius habuerint in questione quod proponant. HINSCHIUS 472

³¹ *Decreta Felicis II papae*, cc. 3-4. Novimus namque in iam fata Nicena synodo generaliter esse decretum, ut nullus passim vageque episcopos aut presumptive lace rare aut accusare et qui non sunt recte fidei vel bone vite vel clare conversationis aut infamare praesumat; sed prius si erga episcopos vel auctores ecclesiae quisquam causam habuerit, eos cum caritate mansuete conveniat, ut ab eis vulnus unde agitur recte sanetur aut ipse si secus egerit accusator excommunicetur. (...) Similiter et a supradictis patribus est definitum consonanter, ut si quisquam episcoporum aut metropolitanum aut conprovinciales vel iudices suspectos habuerit, vestram sanctam Romanam interpellat sedem, cui ab ipso domino potestas ligandi ac solvendi specialis est privilegio super alios concessa. Ipsa enim firmamentum deo fixum et immobile percepit, quoniam ipsam formam universorum titularum lucidissimam dominus Iesus Christus vestram apostolicam constituit sedem, ipsa est enim sacer vertex in quo omnes vertuntur, sustentantur, relevantur, et sicut in Christo christiani et in petra id est Christo Petrus renovantur ecclesiae. (...) Nam fuit semper vestrae sanctae et apostolicae sedi licentia iniuste damnatos vel excommunicatos potestative sua auctoritate restituere et sua eis omni reddere et illos, qui eos condemnaverunt aut excommunicaverunt, apostolico punire privilegio, sicut etiam nostris et anterioribus cognovimus actum temporibus. HINSCHIUS 480.

előttünk a Szentszék sajátos illetékessége a püspökök felett.³² Az Apostoli Szentszék tekintélyének erőteljes kiemelése nyilvánvalóan gyengíti a hagyományos fellebbviteli fórum, a metropolita illetékességi körét, de egyúttal erősíti a püspök helyzetét, nemcsak az Egyházon belül, hanem a világi hatalommal szemben is.³³

3. Az Apostoli Szentszék sajátos tekintélye

A Római Szentszék kiemelt helyzetéről, primáciájáról és illetékességi köréről³⁴ érthető módon leginkább a pápáknak tulajdonított levelek beszélnek. A hagyományos jogforrások közül azonban természetesen a Pseudo-Isidorus féle gyűjtemény is idézi ebben a kérdésben a *Collectio Dionysio-Hadrianában* megtalálható zsinati kánonokat. Ezek közül elsődlegesen a Szerdikai Zsinat (342-343) 4. és 5. kánonjára kell utalnunk, amelyek a püspökök letételének kérdéséről tárgyalnak és végső fellebbezési fórumként a pápát jelölik meg. Csak akkor kerülhetett tehát sor a zsinat előtt és a metropolita jelenlétében megvádolt és elítélt püspök székének újbóli betöltésére, ha az elítélt püspök fellebbezésében Róma püspöke ítéletet hozott.³⁵

A kollektcióba bekerült számos galliai és hispániai zsinati kánon nem szolgáltatott új adalékokat a pápai tekintély alátámasztására. A hamis pápai levelekben ellenben bőséges hivatkozást találunk a Szentszék püspökök felett gyakorolt joghatóságára vonatkozóan. A püspökökkel kapcsolatos vádak elbírálásán túlmenően fontosak a püspöki székek betöltésével, a primás személyének pápai megerősítésével foglalkozó kánonok, például II. Félix pápa már idézett levelének 5. bekezdése.³⁶ Több szövegrészletben is kifejezésre jut az az igény, hogy az egyház jelentősebb ügyei a Római Szék megítélése alá tartoznak. Ezek a források fellépnek mindazon metropolitával vagy pátriárkával szemben, akik nem tartják tiszteletben a Szentszék imént említett jogát.³⁷ Mindennek alapja a magától Krisztustól Szent Péternek adott sajátos feladatkör, amint arra többek között Anacletus pápa (79-91) III. levele is kifejezetten hivatkozik.³⁸ I. Callixtus pápa (217-222) I. levele pedig

³² *Decreta Damasi papae*, cc. 21-22. Patenter enim his et aliis innumerabilibus decretorum testimoniis omnibus manifestum est non debere episcopum dampnari, licet eius perscrutetur opinio, donec iudicium de ore nostre apostolicae auctoritatis, hoc est principis apostolorum Petri cognoscatur, utpote quoniam solus et prae omnibus creditus est, atque accipere meruit a rege regum Christo deo claves regni caelorum ad aperiendum fidelibus et benivolis hominibus in eundem dominum nostrum (...) Quod utique et nos facere postulavit non quod novi nunc aliquid imperetur, sed illud quod per desidia aliquorum aut scienter aut neglegenter transgreditur deinceps observetur ab omnibus, ut illa semper quae apostolica et patrum traditione sunt constituta sub metu inrefragabili auctoritate teneantur. (...) HINSCHIUS 507.

³³ Vö. HALLER, J., *Pseudoisidors erstes Auftreten im deutschen Investiturstreit*, in *Studi Gregoriani* 2 (1947) 91-101.

³⁴ IMBERT, J., *Les Temps Carolingiens (741-891). L'Église: Les Institutions* (Histoire du Droit et des Institutions de l'Eglise en Occident 5/1), Paris 1994. 91-94.

³⁵ HINSCHIUS 267.

³⁶ HINSCHIUS 480-481.

³⁷ Vö. pl. Victorius, Ep. I c. 6. HINSCHIUS 128-129.

³⁸ *Anacletus*, Ep. III c. 30. Haec vero sacrosancta Romana apostolica ecclesia non ab apostolis, sed ab ipso domino salvatore nostro primatum obtinuit, sicut ipse beato Petro apostolo dixit: Tu es Petrus, et super hanc petram edificabo ecclesiam meam, et porte inferi non praevalerunt adversus eam, et tibi dabo claves regni caelorum. (...) Prima ergo sedes est celesti beneficio

már úgy beszél a Római Egyházzal, mint „*Mater omnium ecclesiarum*”. Éppen ezért jogosult minden olyan eset megítélésére az Egyházban, amely az általa képviselt tanítástól eltér.³⁹ A pápai tekintély és az Egyház autonómiája szempontjából jelentősek a gyűjteménybe beillesztett különböző uralkodóknak tulajdonított jogforrások, vagy azok a pápai levelek, melyeknek uralkodók a címzettjei. Ezek közül sajátos hangsúllyal bír a *Donatio Constantini*, amelynek a *Decretales Pseudo-Isidorianae*-ban szereplő formáját valószínűleg 740 és 754 körül állíthaták össze.⁴⁰ Véleményünk szerint azonban a téma egyik legkiemelkedőbb példája II. Gergely pápa (715-731) Reccared vizigót királynak írt levele. Ebben a pápa nemcsak a keresztény király kötelességeit vázolja, hanem magának a péteri funkcionak a tartalmát is, továbbá a pápa egyházi ügyekben való egyedüli felsőbb illetékességét.⁴¹

4. A püspökök szentelése, továbbá kötelességeik és jogaik

A gyűjtemény püspökökkel kapcsolatos kánonjainak egy kisebb csoportja foglalkozik a püspök szentelésével, néhány újabb kiegészítéssel szolgálva a hagyományos zsinati anyag előírásaihoz.⁴² Ide sorolható Anacletus pápa II. levele, amely kiemeli a püspökségre kiválasztott személy alkalmasságáról való előzetes meggyőződést. Ez nemcsak a jelölt életvitelére, hitére és a szent iratokban való jártasságára terjed ki, hanem magában foglalja a tanítói képesség mérlegelését is. A kiválasztott püspököt a vasárnapi szentmise keretében kell megszentelt olajjal felkenni, utalva az ószövetségi próféták és királyok példájára. A szertartás egyúttal kifejezi a Szentlélek sajátos közreműködését is a felszentelésben.⁴³ A püspökszentelést, amelyen az ősi szabálynak megfelelően legalább három püspöknek szükséges közreműködnie, az érsek végzi. Amennyiben érsekszentelésre kerülne sor, úgy annak Annicius pápa (155-166) szerint hangsúlyosan a metropolia püspökeinek jelenlétében kell történnie.⁴⁴ A gyűjtemény utolsó egységéhez tartozó Nagy Szent Leó pápának (440-461) tulajdonított levelek egyike külön kitér az olyan esetre, ha valaki a metropolita, a terület püspökei, a klérus és a hívők tudta, választása, illetve a metropolita beleegyezésével történt szentelés nélkül, püspök-

Romana ecclesia, quam, ut memoratum est, beatissimi Petrus et Paulus suo martyrio consecrarunt. HINSCHIUS 83.

³⁹ *Calixtus I*, Ep. I c. 2. Nulli vero dubium est, quod apostolica ecclesia mater sit omnium ecclesiarum, cuius vos regulis nullatenus convenit deviare. Et sicut filius venit facere voluntatem patris, sic et vos voluntatem vestrae impleatis matris, quae est ecclesia, cuius caput, ut praedictum est, Romana existit ecclesia. Quicquid ergo sine discretionem iustitiae contra huius disciplinam auctum fuerit, ratum haberi ratio nulla permittit. HINSCHIUS 136.

⁴⁰ Vö. FUHRMANN, H., *Einfluß und Verbreitung der pseudo-Isidorischen Fälschungen. Von ihren Auftauchen bis in die neuere Zeit* (Monumenta Germaniae Historica, Schriften 24/2), II. Stuttgart 1973. 334-407. LOENERTZ, R.-J., *En marge du Constitutum Constantini. Contribution à l'histoire du texte*, in *Revue des sciences philosophiques et théologiques* 59 (1975) 289-294.

⁴¹ Vö. HINSCHIUS 734-735.

⁴² Vö. GAUDEMET, J., *Les élections dans l'Eglise latine des origines au XVIe siècle*, Paris 1979. 65-81.

⁴³ *Anacletus*, Ep. II cc. 18, 25. HINSCHIUS 75, 79.

⁴⁴ *Annicius*, Ep. cc. 1-2. HINSCHIUS 120-121.

nek tekinti magát. Az ilyen „álpüspök” által végzett papszentelések érvénytelenek.⁴⁵ Hasonlóan alapvető megállapítást találhatunk Hilarius pápa (461-468) dekretumai között, amely azoknak a püspököknek az elmozdításáról beszél, akiket jogtalanul már betöltött püspöki székre szenteltek. A pápai állásfoglalás egyértelműen illeszkedik a püspök és egyházmegyéjének szoros kötődéséről vallott korabeli meggyőződésbe, amely a közöttük lévő lelki házasság gondolatával volt megvilágítva. Lehetetlen tehát, hogy egy püspökségnek két saját püspöke legyen.⁴⁶

A lelki házasság gondolata határozza meg a püspök kötelességeit és jogait egyházmegyéjében. Ennek alapján igyekszik teológiailag megalapozni a püspök mind tanbeli, mind fegyelmi téren gyakorolt hatalmát az Evaristus pápának (97-105) tulajdonított II. levél, amely egészében a püspök szerepének van szentelve.⁴⁷ Amint a püspök nem hagyhatja el egyházmegyéjét, mivel szentelésével végérvényesen kötődik hozzá, úgy az egyházmegye sem „hagyhatja el” püspökét. Így az egyházmegye nem jogosult saját püspökének elküldésére sem, ahogy tagjai nem jogosultak püspökük megváltására sem. Mivel a püspök az apostolok tanítói tekintélyével rendelkezik,⁴⁸ és ez magában foglalja a kulcsok hatalmát is,⁴⁹

⁴⁵ *Decreta Leonis papae, Ad Rusticum episcopum*, c. 1. HINSCHIUS 616.

⁴⁶ *Decreta Hilarii papae, Ad Ascanum et ad universos Tarraconensis provinciae episcopos*, c. 4. Ordinato ergo nunc episcopos, qui licet dum te ignorante proventi sunt cum suis auctoribus meruerint submoveri, hac ratione firmamus, si nec viduae maritus fuerit quisquam, nec in secundae coniugis nuptias ac vota convenerit, sicut et legalia constituta praecipiant dicendo: Sacerdos uxorem virginem accipiat, non viduam, non repudiatam: secundum etiam quod beatus apostolus Paulus magister gentium de his qui fieri desiderant sacerdotes propria institutione non tacuit dicens: Unius uxoris virum, cuius tenore sententiae ita informati esse debetis, fratres carissimi, ut inter cetera quae cavenda sunt haec studeatis praecipue custodiri, quae cognoscitis ante universa mandari. In quibus etiam prospiciendum est, ne duo simul sint unius ecclesiae sacerdotes aut litterarum ignarus aut carens aliqua parte membrorum vel etiam ex poenitentibus aliquis ad sacrum mysterium prorsus sinatur accedere. Nec tantum putetis petitiones valere popularum, ut quum his parere cupitis voluntatem dei nostri, quae peccare prohibet deseratis. Cuius indignato ex hoc gravius commovetur, quia benignitas eius, dum fiunt illicita per eos qui sunt interpretes placationis, offenditur. HINSCHIUS 631.

⁴⁷ Unum nos, fratres, sentire oportet et agere, ut sicut legimus in nobis unum cor et anima esse poteretur. Scimus namque, sicut et a patribus accepimus, Christum esse caput, cuius in membra sumus. Ipse enim sponsus, et ecclesiae sponsa, cuius filii nos sumus. Et ideo unum patrem habemus dominum in caelis. Sacerdotes vero vice Christi legatione funguntur in ecclesia. Et sicut ei sua est coniuncta ecclesia, sic episcopis iunguntur ecclesiae, unusquisque pro portione sua. Et sicut vir non debet negligere uxorem suam, sed diligere et caste custodire et amare atque prudenter regere, sic episcopus debet ecclesiam suam, quia illud fit carnaliter, istud spiritaliter; et sicut vir non debet adulterare, ita nec episcopus ecclesiam suam, id est, ut illam dimittat ad quam sacratus est, absque inevitabili necessitate aut apostolica vel regulari mutatione, et alteri ambitus causa coniungat. Ut uxor viro suo reconcilietur, et sicut uxori non licet dimittere virum suum, ut alteri se vivente eo matrimonio societur aut eum adulteret, licet fornicatus sit vir eius, sed iuxta apostolum aut viro suo debet reconciliari aut manere inupta: ita ecclesia non licet dimittere aut ab ea se segregare episcopum suum, ut alterum vivente eo accipiat, sed aut ipsum habeat aut inupta maneat, id est, ne alterum episcopum vivente suo accipiat, vel fornicationis aut adulteri crimen incurrat. Nam si adulterata fuerit, id est, si se altero episcopo coniunxerit aut super se altero episcopo adduxerit, aut esse fecerit vel desideraverit, per acerrimam penitentiam aut suo reconcilietur episcopo aut inupta permaneat. Unde et dominus in evangelio loquitur dicens: Si quis viderit mulierem ad concupiscentiam, iam mechatus est eam in corde suo. Episcopus vero oportet oportune et importune atque sine intermissione ecclesiam suam docere eamque prudenter regere et amare, ut a vitis se absteineat et salutem consequi possit aeternam. Et illa cum tanta reverentia eius doctrinam debet suscipere cumque amare et diligere ut legatum dei et praecorem

ezért az ítélkezési joga az egyházmegye területén egyedül őt illeti meg. Ezt a határozott megállapítást legmarkánsabban az I. Kelemen pápának tulajdonított I. levélben olvashatjuk. A püspök elsődleges feladatai között lényeges helyet foglal el a szentségek kiszolgáltatása, illetve a kiszolgáltatás felügyelete. A szentségkiszolgáltatásban (pl. keresztelés) közreműködő presbitereknek és diakónusoknak tehát tiszteletben kell tartani a püspök útmutatását. Ez igaz saját pasztorális tevékenységük végzésére is.⁵⁰ A püspök feladatköréhez tartozik továbbá, a területén lévő szerzetesi monostorok felügyelete. Az 554-es Arles-i zsinat kiűntetett módon foglalkozott a szerzetesházak autonómiájával és az apátok jogai-val.⁵¹ Ezek a kánonok kifejezik a püspök teljes tan, egyházfegyelmi és a szent rendek kiszolgáltatására vonatkozó illetékességét a területén élő szerzetesek felett is. Egyúttal rögzítik, hogy a szerzetesek saját szerzetesi életük egyedi szabályainak tekintetében az apátnak vannak alávetve.⁵²

A gyűjtemény kánonjai a metropolitáról szólva megállapítják, hogy testvéri figyelemmel kell őrködni a szuffragáneos püspökségek tevékenysége felett.⁵³ I. Kelemen pápa állásfoglalása szerint azonban az egyes egyházak fontosabb ügyei egyértelműen magasabb fórumra, a primás, vagy a pátriárka illetékességi körébe tartoznak,⁵⁴ valamint az Apostoli Szentszék elé. Figyelemre méltó Anacletus pápa II. levele, amely egy ország egyházi hierarchiájának felépítését írja le. Ebben, a fentebb már ismertetett okok miatt, természetesen fontos szerepet kap az annak élén elhelyezkedő primási tisztség.⁵⁵

5. A püspök halála

Érdeemes megemlékeznünk arról a néhány kánonról, amelyek kifejezetten a püspök halálakor bekövetkező helyzetre, továbbá a püspök eltemetésére vonatkozóan tartalmaznak útmutatásokat. Ide tartozik a Concilium Valentinum (533) 2-4.,⁵⁶ valamint a VII. Toledói Zsinat 3. kánonja.⁵⁷ A megyéspüspök halálakor a

veritatis, quia testante veritate: Quodcunque ligaverit super terram, erit ligatum et in caelo, et quodcunque solverit super terram, erit solutum et in caelis. HINSCHIUS 90-91.

⁴⁸ *Clemens* I, Ep. I c. 30. Episcopos ergo vicem apostolorum gerere dominum docuisse dicebat (...) HINSCHIUS 39.

⁴⁹ *Clemens* I, Ep. I c. 37. Sanctam ergo ecclesiam immaculatam omnes servare debere evangelizabat, cuius claves episcopos esse dicebat. Ipsi enim habent potestatem claudere caelum et aperire portas eius, quia claves coeli facti sunt. Amovere autem eos neminem debere docebat, quia oculi domini sunt, et qui eos tangit, tangit pupillam oculi eius. (...) HINSCHIUS 41. Vö. c. 38. Eos autem a solo domino iudicandos aut removendos, et non ab aliis esse dicebat, quia sui sunt et non alterius. (...) HINSCHIUS 42.

⁵⁰ *Clemens* I, Ep. III c. 70. Quapropter cunctis fidelibus et summopere omnibus presbiteris et diaconibus ac reliquis clericis adtendendum est, ut nihil absque episcopi proprii licentia agant. (...) HINSCHIUS 57.

⁵¹ A kérdésről részletesen vö. SZUROMI SZ.A., *A püspöki joghatóság és a szerzetesi közösségek a VI. századig*, in KRÁNITZ, M. (ed.), *Az atyák dicsérete. Emlékkönyv a 60 esztendő Vanyó László tiszteletére*, Budapest 2002. 229-242. Különösen 239.

⁵² *Concilium Arelatense* (554), c. 15. Abbates pro utilitate religionis in episcoporum potestate consistent, et si quid extra regulam fecerint ab episcopis corriganur: qui semel in anno in loco ubi episcopus elegerit accepta vocatione conveniant. Monachi autem abbatibus omni obedientia et devotione subiaceant. Quod si quis per contumaciam extiterit indevotus ac per loca aliqua evagari aut peculiare aliquid habere praesumpserit, omnia quae adquiserit, ab abbatibus auferantur

secundum regulam monasterio profutura. Ipsi autem qui fuerint pervagati, ubi inventi fuerint, cum auxilio episcopi tamquam fugaces sub custodia revocentur, et reum se ille abbas futurum esse cognoscat qui in huiusmodi personis non regulari animadversione distrinxerit vel qui monacum susceperit alienum. HINSCHIUS 338. vö. c. 5. Si servus absente aut nesciente domino, episcopo sciente quod servus sit, diaconus aut presbyter fuerit ordinatus, ipso clericatus officio permanente episcopus cum domino dupli satisfactione compenset. Si vero episcopus eum servum nescierit, qui testimonium perhibent aut eum supplicaverint ordinari simili redhibitioni teneantur obnoxii. HINSCHIUS 337.

⁵³ HINSCHIUS 618-620.

⁵⁴ *Clemens I*, Ep. I c. 29. In illis autem civitatibus, in quibus dudum apud praedictos erant ethnicos eorum archiflamine, quos tamen minores tenebant quam memoratos primates, archiepiscopos institui praecipit, qui non tamen primatum, sed archiepiscoporum fruerentur nomine. Episcoporum quoque iudicia, ut superius memoratum est, et maiora ecclesiarum negotia, si ipsi reclamaverint, aut aliquem timorem aut istos vel alios suspectos habuerint, ad iam dictos primates vel patriarchas, ne aliquis nocenter periret, transferri docuit, in singulis vero reliquis civitatibus singulos et non binos vel ternos aut plures episcopos constitui praecipit, qui non primatum aut archiepiscoporum aut metropolitanorum nomine, quia matres civitatum non tenent, sed episcoporum tantum vocabulo potirentur, quoniam nec inter ipsos apostolos par institutio fuit, sed unus omnibus praefuit. Hoc tamen providendum instituit, ne in villis aut in castellis vel modicis civitatibus instituerentur episcopi, ne vile eorum nomen fieret. HINSCHIUS 39.

⁵⁵ *Anacletus*, Ep. II c. 26. Provinciae autem multo ante Christi adventum tempore divise sunt maxima ex parte, et postea ab apostolis et beato Clemente praedecessore nostro, ipsa divisio est renovata, et in capite provinciarum, ubi dudum primates leges erant saeculi ac prima iudiciaria potestas, ad quos qui per reliquas civitates commorabantur, quando eis necesse erat qui ad aulam imperatorum vel regum confugere non poterant, vel quibus permissum non erat, confugiebant pro oppressionibus vel iniustitiis suis ipsosque appellabant, quotiens opus erat, sicut in lege eorum praecipit erat, ipsis quoque in civitatibus vel locis nostris patriarchas vel primates qui unam formam tenent (...) HINSCHIUS 79.

⁵⁶ *Concilium Valentinum* (533), c. 2. Hoc etiam placuit, ut episcopo a seculo iubente domino accessito clerici ab omni omnino suspellitili vel quacumque in domo ecclesiae vel episcopi in libris, speciebus, utensilibus, vasculis, frugibus, gregibus, animalibus, vel omni omnino re, rapaces manus abstineant et nihil latronum more diripiant. Qui si nec canonum auctoritate cohibiti fuerint omnia quae pervaserint metropolitani vel omnium provincialium sacerdotum districtione coacti in pristinum statum redintegrare cogantur, ut nihil antistiti vel dispensatori futuro necessariorum sub hac iusta constitutione depereat. Quod ut confidentius iustitia manente servetur secundum Regiensi synodi constituta episcopo a corpore recedente vicinior illi accedat episcopus, qui ex more exequis celebratis, statim ecclesiae ipsius curam districtissime gerat, ne quid ante ordinationem futuri pontificis inhiantium clericorum subversioni vel direptioni iam liceat, ita ut de repertis omnibus inspectior censitio descriptioque fidelissima, si fieri potest, intra octavas defuncti sub diligentia praesentis episcopi peragatur; dehinc ad metropolitanam notitiam habita ordinatio vel descriptio deferatur, ut eius electione talis persona ordinandae domus ecclesiasticae procuratur, quae valeat consueta clericis stipendia dispensare et creditorum sibi rerum, si forsitan tarditas in episcopo ordinando successerit, metropolitano congruis temporibus possit rationem, ut sub hac salubri constitutione clerici stipendiis suis omnino contenti labores non diripiant episcopi decedentis et ad vacuum ecclesiae domum futurus pontifex non sine dolore succedat, sed magis de praedecessoris sui dimisso possit et ipse gaudere et alii ministrare. HINSCHIUS 348-349.

⁵⁷ *Concilium Toletanum VII*, c. 3. Ea quae competunt honestati contingit saepe quorundam desidia non compleri: proinde quia notum est quae dignitas in exequis morientis episcopi ex canonibus conservetur traditione moris antiqui, hoc tantum adiciamus, ut si quis sacerdotum secundum statuta Valletani concilii ad humanda decedentis episcopi membra venire communiter pigra voluntate distulcrit, appellantis clericis obeuntis episcopi apud synodum, sive apud metropolitanum episcopum, anni unius tempore nec faciendi missam, nec communicandi habeat omnino licentiam. Presbyteres autem sive ceteri clerici quibus maior honoris locus apud eandem ecclesiam fuerit cuius sacerdos obierit, si omni sollicitudine pro exequis aut iam mortui aut continuo antistitis morituri ad commonendum episcopum tardi inveniantur, aut per quamcumque molestiam animi id negligere comprobentur, totius anni spatio ad poenitentiam in monasteriis deputentur. HINSCHIUS 349.

metropolitára hárul, hogy gondoskodjon az elhunyt püspök méltó eltemetéséről, javainak végakaratainak megfelelő kezeléséről, az egyházmegye ügyeinek átmeneti irányításáról és vagyonának kezeléséről, továbbá a megüresedett szék betöltésének előkészítéséről. A végakarat figyelembevételénél a metropolitának ügyelnie kell arra, hogy az örökösökre csak az elhunyt püspök személyes vagyontárgyai szálljanak át, illetve más olyan javak, melyek átörökítéséhez a metropolita, vagy az egyházmegye papsága már korábban hozzájárult.⁵⁸ Azonban mindenképpen tekintettel kell lennie a megboldogult püspök szüleinek megélhetésére. Az egyházmegye ügyeinek intézésére az egyházmegye papsága a metropolita által megerősített prokurátort választ, aki az új püspök megválasztásáig gyakorolja feladatkörét. A prokurátor elsődleges kötelessége a klerikusok díjazásának a biztosítása és az egyházmegyei vagyon kezelése. Az elhunyt püspököt az érte felajánlott szentmise után helyezik örök nyugalomra, akinek lelki üdvéért az egyházmegye papsága egy teljes napon át, zsoltárokat mondvá imádkozik.

III. KONKLÚZIÓ

A Nyugaton Kis Pipinnel 751-ben megjelent felkent uralkodó eszméje kifejezésre juttatta nemcsak az Isten kegyelméből való uralkodást, hanem az uralkodó Isten Országáért való tevékenykedésének elsődleges kötelezettségét.⁵⁹ A kötelesség teljesítés jellegéből fakad, hogy az nem irányulhat azon személyek ellen, akiknek saját szent feladatköre ennek az Istenországnak a megjelenítése, és akiknek közvetítésével uralkodói tevékenysége szent jellegű karaktert kapott. Érthető tehát, hogy miért nem jogosult a világi hatalom bármely szintje ítélőszéke elé vonni a püspököt, aki az apostolok utódja, és az Egyházon belül a megszentelő hatalom birtokosa. A *Decretales-Pseudo Isidorianae* hamis kánonjai mögött a püspöki hatalom és az Egyház világi hatalomtól független tevékenységének teológiai megalapozását kell keresnünk. Egyértelmű azonban a különbség a pápáknak tulajdonított hamis kánonok ekklesiológiai képe és a későbbi kánongyűjtemények lényeges részét képező patrisztikus szövegrészletek teológiai megközelítése között, bár mindeket forrás típus az újszövetségi hagyományból indul ki.⁶⁰ A már a *Decretum Burchardi Wormatiensisben* is jelentős helyet kapott és a gregoriánus gyűjteményekben, különösen a *Collectio Anselmi Lucensisben* a püspöki státusz egységes teológiai kifejtésére felhasznált Szent Jeromostól, Szent Cypríanusztól és Szent Ágostontól származó kánonok egyetemes jelleggel próbálják meghatározni a püspöki küldetés lényegét és helyét az Egyházon belül.⁶¹ A patrisztikus kánonok és

⁵⁸ Vö. *Concilium Valentinum* (533) c. 3.

⁵⁹ BISSON, T.N., *Medieval Lordship*, in *Speculum* 70 (1995) 743-759.

⁶⁰ Vö. CAPITAS, O., *Episcopato ed ecclesiologia nell'età gregoriana* in *Le istituzioni ecclesiastiche della società cristiana dei secoli X-XII: papato, cardinalato ed episcopato* (Atti della V Settimana Internazionale di Studi medioevali, Mendola 26-31 agosto 1971. Miscellanea del Centro di Studi Medioevali VII), Milano 1974. 316-373.

⁶¹ Vö. SZUROMI SZ.A., *A püspökökre vonatkozó egyházfegyelem patrisztikus gyökerei a 'Collectio Anselmi Lucensis'-ben*, in *Teológia* 35 (2001) 83-92. UA., *A püspökökre vonatkozó egyházfegyelmi szabályok a Collectio in LXXIV titulos digesta-ban*, in *Kánonjog* 3 (2001) 27-33.

értelmezési mód hiánya ellenére a pseudo-izidori kánonok hosszútávon meghatározó elemeivé váltak az egyházi joggyűjteményeknek. Az uralkodói befolyás kizárása a XI. században megindult gregoriánus reform egyik központi célkitűzése lett. Nem véletlen tehát, hogy a gregoriánus szellemben összeállított joggyűjtemények előszeretettel merítettek a *Decretales Pseudo-Isidorianae*-ből,⁶² elsődlegesen a pápának tulajdonított anyagból.⁶³ Ezek közül az 1140 körül keletkezett *Decretum Gratiani* is nagy számban vett át szövegrészleteket,⁶⁴ amelyek így hatáskukat közvetett módon a jelen korig éreztetik.

⁶² BLUMENTHAL, U.R., *Fälschungen bei Kanonisten der Kirchenreform des 11. Jahrhunderts*, in *Fälschungen im Mittelalter II* (MGH Schriften 33/2), Hannover 1988. 241-267.

⁶³ Ennek mértékére vonatkozólag vö. FUHRMANN, H., *Einfluß und Verbreitung*, III. Stuttgart 1974.

⁶⁴ A pseudo-izidori kánonok befolyásáról vö. FRIEDBERG, A. (ed.), *Corpus iuris canonici*, I. Lipsiac 1879. LANDAU, P., *Neue Forschungen zu vorgratianischen Kanonensammlungen und den Quellen des gratianischen Dekrets*, in *Ius commune XI*, Frankfurt am Main 1984. 1-29.